

Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання

КОБЗАРЕНКО ЛЮДМИЛА АНАТОЛІЇВНА

УДК 37.015.31:17.022.1:377.8:39

**ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ
ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
Журба Катерина Олександрівна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
провідний науковий співробітник,
докторант лабораторії
громадянського та морального виховання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Потапчук Тетяна Володимирівна,
Рівненський державний гуманітарний університет
професор кафедри пісенно-хорової практики
та постановки голосу;

кандидат педагогічних наук, доцент
Червінська Інна Борисівна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти.

Захист дисертації відбудеться „29” червня 2016 р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій частині та на офіційному сайті Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано „27” травня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. А. Комаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Виховання у молоді морально-ціннісних орієнтацій є пріоритетом українського суспільства, важливим завданням освіти і виховання, що особливо загострюється нині, коли Україна відстоює свій суверенітет і територіальну цілісність, утверджує власні національні інтереси. У зв'язку з цим зростає роль багатовікового досвіду українського народу, традицій етнопедагогіки, на основі яких формується світогляд, життєві цінності молоді. Це актуалізує проблему виховання у неї морально-ціннісних орієнтацій на повагу, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність, що вимагає передусім вдосконалення підготовки майбутнього вчительства.

На значущості для сучасних реалій буття людини здобутків етнопедагогіки й уваги до національного коріння наголошено в Конвенції ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження, Законах України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, „Про культуру”, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, Програмі „Українська родина”.

Проблема виховання морально-ціннісних орієнтацій у молоді багатоаспектно відображена у філософських, психологічних і педагогічних наукових джерелах.

Зокрема, з філософсько-культурологічних позицій проблема розкривається як глобальна і всеохопна в контексті еволюції української культури (Л. Костенко, І. Франко); акцентуються причинно-наслідкові зв'язки між етнонаціональним відчуженням та дистанціюванням від власної сутності (Д. Донцов, М. Шлемкевич). В історико-філософських джерелах висвітлюється вплив національної духовної спадщини на культурне зростання й моральне становлення нації (М. Грушевський, М. Драгоманов, М. Костомаров, А. Петрушевич); проаналізовано причини виникнення перешкод у становленні морально-ціннісних орієнтацій української молоді та передусім підкреслюється недооцінка залучення юного покоління до етнічних традицій, що породжується відірваністю людини від етнічної культури, має наслідком духовне зубожіння (І. Дзюба, С. Кримський, М. Попович та інші).

У психологічному дискурсі досліджувана проблема вивчається в контексті психологічної антропології (Ф. Хсю), психології народів (В. Вундт), етнопсихології (Р. Бенедікт, М. Лацарус, Г. Штейнгал), соціальної психології (М. Герсковіц), аксіології (М. Рокич); психологічних механізмів утворення морально-ціннісних орієнтацій (І. Бех, І. Маноха, В. Роменець, Т. Стефаненко, М. Чепа та інші).

У центрі уваги авторів педагогічних досліджень завжди були ідеї народності виховання підростаючого покоління (О. Духнович, К. Ушинський та інші), використання традицій етнопедагогіки й етнографічних засобів у вихованні дітей на моральних цінностях народу (А. Макаренко, Г. Ващенко, О. Вишневецький, Г. Кіт, В. Мосіщенко, Ю. Руденко, С. Русова, В. Сухомлинський, М. Стельмахович, Г. Тарасенко). Ученими активно досліджуються можливості використання засобів етнопедагогіки в різних напрямках виховної роботи – художньо-естетичному (В. Дикало, Г. Карась, О. Крусь, Р. Осипець, Г. Яківчук та інші), трудовому (Л. Гуцан, В. Тименко та інші), спортивному (Е. Єршоменко, В. Пилат та інші). У дослідженнях останніх років здійснено спроби висвітлити значення етнопедагогіки як підґрунтя

виховання молоді, її морального зростання (Н. Ворокова, М. Генік, Ж. Кендирбекова, В. Страшний та інші), основи професійного становлення майбутнього вчителя (В. Євтух, А. Марушкевич, Н. Дем'яненко, В. Чепак та інші), умови інтегрування в загальнолюдську культуру (Т. Потапчук), невід'ємного складника міжкультурної комунікації (П. Кендзьор, А. Солодка та інші).

Проте така важлива проблема, як застосування засобів етнопедагогіки у вихованні морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів – майбутніх учителів, що у своїй професійній діяльності будуть збагачувати і передавати ці традиції своїм учням, досі системно не вивчалася. Водночас огляд педагогічної практики діяльності вищих педагогічних навчальних закладів доводить недооцінку широкого застосування засобів етнопедагогіки у залученні молоді до моральних цінностей, що знаходить прояв у відірваності від народного ґрунту, несформованості національно-культурної ідентичності, ціннісній невизначеності чи дезорієнтації.

Таким чином, наявними є суперечності між:

- об'єктивними запитами суспільства на особистість із високим рівнем усвідомлення свого зв'язку з національним корінням і моральними цінностями свого народу та недостатнім теоретичним осмисленням проблеми виховання морально-ціннісних орієнтацій молоді;

- вагомим зростаючим потенціалом етнопедагогіки у вихованні морально-ціннісних орієнтацій студентської молоді та відсутністю впорядкованої системи використання етнопедагогічного змісту у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів;

- природною потребою і професійною необхідністю студентів педагогічних коледжів щодо виховання у них морально-ціннісних орієнтацій та недостатньою підготовленістю викладачів і кураторів академічних груп до використання засобів етнопедагогіки у навчальних дисциплінах та позааудиторній роботі.

Отже, актуальність проблеми, її педагогічна значущість і наявність суперечностей обумовили вибір теми дисертації: ***„Виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки”***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складником науково-дослідної теми лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України „Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів” (державний реєстраційний номер 0114U002125). Тема дисертації затверджена вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 6 від 29.12.2010 р.) та узгоджена Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 29.01.2013 р.).

Мета дослідження – на основі узагальнення наукових джерел з проблеми морально-ціннісних орієнтацій обґрунтувати та апробувати педагогічні умови їх виховання у студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки.

Визначена мета зумовила розв'язання таких завдань дослідження:

1. Шляхом теоретичного аналізу проблеми виховання морально-ціннісних

орієнтацій виокремити базові моральні цінності особистості, уточнити зміст ключових понять і розкрити структуру морально-ціннісних орієнтацій як особистісного утворення.

2. Типологізувати засоби етнопедагогіки у контексті досліджуваної проблеми та конкретизувати сутність виховання у студентів педагогічного коледжу морально-ціннісних орієнтацій засобами етнопедагогіки.

3. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні вихованості морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки.

4. Обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки.

Об'єкт дослідження – процес виховання морально-ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Предмет дослідження – педагогічні умови виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: концептуальні положення особистісно орієнтованого (І. Бех, Є. Бондаревська), культурологічного (С. Гончаренко, В. Євтух), компетентнісного (Н. Бібік, О. Савченко), середовищного (Т. Алексеєнко) наукових підходів; положення про закономірності розвитку особистості в юнацькому віці (Е. Еріксон, І. Кон), культуровідповідності (Г. Сковорода), концептуальні ідеї педагогічної науки щодо етновиховання (О. Вишневський, С. Русова, М. Стельмахович, І. Червінська), дослідження виховної діяльності у педагогічному коледжі (В. Бриліна, Т. Петренко).

Для досягнення поставленої мети та розв'язання завдань використано такі **методи**:

– *теоретичні*: аналіз наукових джерел з проблеми виховання морально-ціннісних орієнтацій для визначення понятійного апарату й уточнення сутності базових понять; порівняння й узагальнення для обґрунтування педагогічних умов виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки;

– *емпіричні*: анкетування, опитування, бесіди, інтерв'ювання, ділові ігри, дискусії, проблемні ситуації, методики „Прислів'я” (С. Петрова) та „Почуття власної гідності” (К. Журба), вивчення результатів діяльності студентів педагогічних коледжів, педагогічне спостереження для виявлення рівнів вихованості морально-ціннісних орієнтацій; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи) для перевірки ефективності педагогічних умов;

– *статистичні*: обчислення достовірності експериментальних даних для підтвердження ефективності педагогічних умов виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки (за критерієм Стьюдента).

Наукова новизна дослідження й теоретичне значення одержаних результатів полягають у тому, що:

– *вперше* обґрунтовано педагогічні умови виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки (створення

етновиховного середовища у педагогічному коледжі; використання етновиховного потенціалу навчальних курсів; організація виховної позааудиторної роботи, спрямованої на виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів засобами етнопедагогіки; підготовка викладачів та кураторів академічних груп до виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу засобами етнопедагогіки), розкрито структуру морально-ціннісних орієнтацій як особистісного утворення, визначено критерії (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий), відповідні показники та схарактеризовано рівні (високий, достатній, середній, низький) вихованості морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів;

– *уточнено* зміст поняття „морально-ціннісні орієнтації студентів педагогічного коледжу” (як цілісне особистісне інтегративне утворення на основі прийняття суб’єктом виховного процесу моральних цінностей українського народу, таких як: повага до людей, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність, що задають спрямування та визначають характер його моральної діяльності й виявляються у ставленні до себе, оточуючих та Батьківщини); конкретизовано сутність виховання у студентів педагогічного коледжу морально-ціннісних орієнтацій засобами етнопедагогіки (як спеціально організований виховний процес, що визначає ставлення до студента як суб’єкта освоєння моральних цінностей, спрямований на поєднання його знань про такі моральні цінності українського народу, як повага до людей, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність, та орієнтації на них через прагнення самовиховання та керування ними у власному житті); типологізовано засоби етнопедагогіки за способом впливу на особистість (морально-етичні, інтерактивні, мистецькі, культурологічні, символічні, ігрові, практичні);

– *подальшого розвитку* набули зміст, форми і методи виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні спецкурсів „Основи етнології” і „Основи фольклористики”, методичних рекомендацій „Теоретичні основи формування у студентів педагогічних коледжів гуманістичних цінностей засобами фольклору”, „Методичні засади виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки”; навчально-методичного посібника „Скарбниця мудрості душі народу Подільського краю”; методики виховання морально-ціннісних орієнтацій засобами етнопедагогіки.

Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами педагогічних дисциплін з метою оновлення змісту й методики викладання нормативних навчальних курсів, для організації позааудиторної роботи у педагогічних навчальних закладах різних рівнів акредитації, педагогами загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, у системі післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження **впроваджено** у навчально-виховний процес Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу (довідка № 01-07-88 від 31.03.2014), Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені М. Грушевського (довідка № 151 від 09.04.2014), педагогічного коледжу Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича (довідка № 01-07-88 від 31.03.2014), Коломийського педагогічного коледжу (довідка № 01-07-88 від 31.03.2014), НВК: загальноосвітньої школи I–II ступенів-ліцею № 7 Вінницької міської ради (довідка № 124 від 07.04.2014),

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 124 від 07.04.2014), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 1459 від 18.02.2016).

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації оприлюднено на науково-практичних конференціях різних рівнів: *міжнародних* – „Слов’янське музичне мистецтво в контексті європейської культури” (Вінниця, 2011, 2013), „Науково-методичні засади управління якістю освіти у вищих навчальних закладах” (Київ, 2013); Інтернет-конференція „Современные направления теоретических и прикладных исследований” (Одесса, 2013), VII Міжнародний Фестиваль педагогічних інновацій (Черкаси, 2015); *всукраїнських* – „Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації” (Тернопіль, 2011), „Традиції та новації сучасної освіти в Україні” (Сімферополь, 2013), „Виховний потенціал сучасної освіти: теоретичні засади та практичні досягнення” (Київ, 2014), „Особистісний розвиток дітей та молоді в інноваційно орієнтованому освітньому середовищі” (Київ, 2015), XII Захаренківських педагогічних читаннях „Патріотизм – нагальна потреба України й українців” (Черкаси, 2015); *міжвишівських* – „Гуманне виховання як формуюча складова сучасного змісту освіти” (Умань, 2012), „Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI століття” (Суми, 2013); науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів та студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, 2008–2013).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 21 одноосібних наукових навчальних і методичних працях, з них: 1 навчально-методичний посібник; 9 статей у наукових фахових виданнях України; 1 стаття у зарубіжному періодичному виданні, 10 статей у матеріалах конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків з кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (247 найменувань, з них 10 іноземною мовою), 13 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 259 сторінок друкованого тексту, з них 183 сторінок основного тексту. Робота містить 18 таблиць, 1 рисунок, 4 діаграми.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь розробленості проблеми, її зв’язок із науковими програмами, планами, темами; визначено мету, об’єкт, предмет, завдання, теоретико-методологічну основу та методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо апробації та впровадження результатів дослідження, подано відомості про публікації, структуру та обсяг дисертаційної роботи.

У *першому розділі* – „*Теоретичні основи виховання морально-ціннісних орієнтацій студентської молоді засобами етнопедагогіки*” – здійснено аналіз дослідженості проблеми у філософській, психологічній і педагогічній літературі; виокремлено базові моральні цінності особистості, уточнено зміст поняття „морально-ціннісні орієнтації студентів педагогічного коледжу”; запропоновано типологізацію засобів етнопедагогіки, конкретизовано сутність виховання зазначених

якостей у студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки.

Узагальнення проблеми морально-ціннісних орієнтацій, яка різноаспектно досліджується вченими у філософському (М. Грушевський, М. Драгоманов, О. Кульчицький, М. Попович, Б. Цимбалістий, М. Шлемкевич, С. Ярмусь), психологічному (М. Рокич, Л. Виготський, В. М'ясищев, О. Леонт'єв), педагогічному (О. Вишневецький, М. Гримич, Н. Дем'яненко, В. Кононенко, Ю. Руденко, Р. Скульський, М. Стельмахович, Б. Ступарик, В. Мосіяшенко, Г. Філіпчук, О. Ярмоленко), культурологічному (А. Солодка, П. Кендзьор) ракурсах, дало змогу виявити об'єднувальну ідею досліджень. А саме: основою морально-ціннісних орієнтацій є моральні цінності народу, які утримують консолідуючу функцію щодо історії української нації. Цінними для дисертації є ідеї щодо взаємозв'язку ціннісно-сислової сфери людини з культурою (І. Бех), зв'язку мови і свідомості (О. Потебня, С. Рубінштейн), взаємозалежності етнічної самосвідомості і морально-ціннісних орієнтацій (С. Дагбаєва), можливостей дослідження етнічної свідомості за символікою, фольклором, етнографією, фольклористикою, мистецтвом, тобто тими формами суспільної свідомості, в яких зосереджено народну мораль (Г. Ващенко, О. Духнович, А. Іваницький, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський).

Це дало підстави виокремити і схарактеризувати такі базові *моральні цінності*, як повага до людей, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність.

Повага до людей є моральним стрижнем особистості, що характеризує її ціннісне ставлення до інших людей в соціальній й особистісній площинах та виявляється в дотриманні етикету, ввічливості, розумінні потреб, урахуванні інтересів оточуючих, визнанні їх суб'єктами.

Милосердя, як ціннісне ставлення до іншої людини, виявляється в людській здатності відгукнутися на чужий біль і проблеми, протистоїть байдужості; є важливою моральною цінністю українців, в основі якої здатність розуміти інших, підтримка, активне співчуття, зумовлене важкими випробуваннями, що випали на долю українського народу.

Вдячність є важливою моральною цінністю і гранню людського буття, що визначається усвідомленням важливої ролі інших людей у своєму житті, бажанням відповісти добром на добро, постає ціннісною взаємодією з оточуючими, характеризує рівень моральної й етичної культури особистості студента.

Любов до Батьківщини становить основу виховання морально-ціннісних орієнтацій особистості, що детермінує її ставлення до України, знання і шанування історичного минулого, мови, залученість до традиційно-звичаєвої культури рідного народу, толерантне ставлення до представників інших етносів і конфесій.

Гідність виявляється у потребі самореалізації особистості, визнання її досягнень, а також у позитивному самосприйнятті та повазі до себе; що актуалізує виховання у студентів педагогічного коледжу морально-ціннісної орієнтації на гідність як необхідну умову особистісного та професійного становлення, яке неможливе без усвідомлення людини як мети, а не як засобу.

Таким чином, зміст поняття „*морально-ціннісні орієнтації студентів педагогічного коледжу*” уточнено як цілісне особистісне інтегративне утворення на

основі прийняття суб'єктом виховного процесу моральних цінностей українського народу, таких як: повага до людей, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність, що задають спрямування та визначають характер його моральної діяльності й виявляються у ставленні до себе, оточуючих та Батьківщини.

Отже, *механізмами* виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу логічно постають етнорефлексія та національно-культурна ідентичність особистості.

Етнорефлексія об'єктивується у знаннях, уявленнях про рідну культуру, мову і моральні цінності, а також актуалізує історичну пам'ять і на цій ідейній основі спонукає індивіда до усвідомлення себе представником народу чи громади.

У дисертації доведено, що етнорефлексія може бути ситуативною (залученість у реальну ситуацію через самоаналіз, мотивування), ретроспективною (осмислення, розуміння, аналіз досвіду минулого) і перспективною (роздуми, уявлення та плани на майбутнє, усвідомлення себе суб'єктом у житті народу).

Національно-культурна ідентичність забезпечує взаємозв'язок особистості з нацією, що позначається на світогляді, моральній сфері, орієнтації на моральні цінності. Національно-культурна ідентичність пов'язана насамперед із національною свідомістю і самосвідомістю особистості, що характеризує ціннісний характер сприйняття культури, осмислення життєвого досвіду народу та трансформації моральних цінностей відповідно до життєвих обставин і викликів.

Відтак, морально-ціннісні орієнтації студентів педагогічного коледжу як особистісне утворення постають динамічною системою, *компоненти структури* якої є органічно взаємопов'язаними та взаємодоповнювальними. Такими компонентами є *когнітивний* (судження, уявлення, знання), *емоційно-ціннісний* (цінності, мотиви, почуття) та *поведінковий* (уміння, навички, поведінка).

Засоби етнопедагогіки, які доцільно використовувати в навчально-виховному процесі педагогічного коледжу, у дисертації типологізовано за способом впливу на особистість студента. Такими засобами є: *морально-етичні* (етноетика, моральний ідеал, моральні взірці, моральні цінності); *інтерактивні* (рідна мова, зокрема прислів'я, приказки, народні легенди, притчі, казки, пісні); *мистецькі* (народні ремесла, промисли, живопис, музика, хореографія); *культурологічні* (традиції, звичаї, свята, обряди); *символічні* (народні символи, атрибути, ритуали); *ігрові* (рухливі, інтелектуальні, сюжетно-рольові ігри); *практичні* (етикет, правила поведінки).

Виокремлення базових моральних цінностей, уточнення змісту поняття морально-ціннісних орієнтацій та його структури, типологізація засобів етнопедагогіки дозволили конкретизувати *сутність виховання* у студентів педагогічного коледжу морально-ціннісних орієнтацій як спеціально організований виховний процес, що визначає ставлення до студента як суб'єкта освоєння моральних цінностей, спрямований на поєднання його знань про такі моральні цінності українського народу, як повага до людей, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність та орієнтації на них через прагнення самовиховання і керування ними у власному житті.

У другому розділі – **„Виявлення морально-ціннісних орієнтацій студентів**

педагогічного коледжу засобами етнопедагогіки” – визначено критерії та показники вихованості морально-ціннісних орієнтацій, схарактеризовано рівні і вивчено стан вихованості морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу.

Критеріями вихованості морально-ціннісних орієнтацій визначено такі, що відповідають компонентам структури досліджуваної якості у студентів педагогічних коледжів, а саме: когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий.

Показниками *когнітивного* критерію є: обізнаність щодо історичної спадщини, традиційної та звичаєвої культури українського народу, його фольклору; уявлення про моральні цінності (повагу до людей, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність) та потребу орієнтуватися на них, усвідомлення необхідності дотримання народного етикету і моральних правил поведінки.

Показники *емоційно-ціннісного* критерію: прояв інтересу до досягнення морально-ціннісних орієнтацій українського народу; визначеність основних мотивів власної поведінки; переживання почуття власної гідності, вдячності, любові до Батьківщини, прагнення поважати інших людей.

Показниками *поведінкового* критерію визначено: здатність до морального вибору у спілкуванні й поведінці; вияв поваги, вдячності, милосердя, діяльнісного патріотизму, гідності; дотримання моральних норм українського етикету, здатність протистояння аморальним впливам.

Для виявлення стану вихованості морально-ціннісних орієнтацій у студентів педагогічного коледжу використано *діагностувальні методи*: педагогічне спостереження, бесіди, опитування, інтерв'ювання, анкетування, аналіз проблемних ситуацій, творчих завдань, метод незакінченого речення, методика „Прислів'я” (С. Петрова), „Почуття власної гідності” (К. Журба), вивчення документів та матеріалів навчально-виховної роботи викладачів-предметників і кураторів академгруп для підтвердження об'єктивності й достовірності даних констатувального етапу експерименту.

Експериментальною базою дослідження стали: Вінницький обласний комунальний гуманітарно-педагогічний коледж, Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені М. Грушевського, педагогічний коледж Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, Коломийський педагогічний коледж, НВК-загальноосвітня школа I–II ступенів-ліцей № 7 Вінницької міської ради м. Вінниця.

На різних етапах дослідження експериментом було охоплено 458 студентів та 241 викладач і куратор студентських груп педагогічних коледжів. До експериментальної групи (ЕГ) увійшло 226 студентів (127 студентів Вінницького комунального гуманітарно-педагогічного коледжу з них 30 – філологічного факультету, 51 – музично-педагогічного відділення, 25 – шкільного відділення, 22 – дошкільного відділення; 99 студентів Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені М. Грушевського, з них 55 – педагогічного відділення і 43 – гуманітарного відділення). Контрольну групу (КГ) склали 232 студенти, з яких 120 з педагогічного коледжу Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича та 112 з Коломийського педагогічного коледжу.

На основі визначених критеріїв і показників виявлено і схарактеризовано *рівні*

вихованості морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу: високий, достатній, середній, низький.

Високий рівень (7,5 %) морально-ціннісних орієнтацій мають студенти педагогічного коледжу, які володіють систематичними знаннями, глибокими судженнями про моральні цінності українського народу (повагу до людей, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність); виявляють інтерес до духовної спадщини українського народу, усвідомлюють значущість морально-ціннісних орієнтацій у своєму житті, добре знають свої права і обов'язки. Їх уявлення і знання про морально-ціннісні орієнтації адекватні мотивам і поведінці. Такі студенти виявляють повагу до себе та до оточуючих, цінують те, що для них роблять інші люди; вони здатні до співчуття і вчинку-милосердя, уміють відстоювати і захищати свою гідність, права, виявляють громадянську активність у житті педагогічного коледжу, протистоять аморальним впливам, приниженню гідності, активно працюють над собою.

У студентів із *достатнім* рівнем (16,6 %) вихованості превалюють морально-ціннісні орієнтації, спрямовані на себе. Такі особистості мають добрі знання про морально-ціннісні орієнтації українського народу; розвинені почуття самоповаги, гідності, любові до Батьківщини. Водночас спостерігається вибірковість у виявленні поваги до людей, милосердя, вдячності. Студенти цього рівня дотримуються етикетних норм, однак часто не з власних переконань, а через суспільну схвалюваність, бажання заохочення. Беруть активну участь у житті закладу, але лише якщо це їм цікаво, відстоюють свою гідність та вибірково гідність інших, розраховуючи на взаємну підтримку. Робота над собою здійснюється час від часу і не є систематичною.

Для студентів із *середнім* рівнем вихованості (55,8 %) характерні неповні чи однобічні знання про морально-ціннісні орієнтації, недостатньо усвідомлені на особистісному рівні, та нестійкий інтерес до них. Фрагментарні знання таких осіб негативно позначаються на їх ставленні до себе, до інших і до Батьківщини. У поведінці превалюють мотиви конформізму та егоцентризму. У своїх діях такі студенти орієнтуються на групу, шукають компромісу, схвалення, легко підпадають під вплив інших, поступаються переконаннями; бурхливо реагують на критику, не вміють відстоювати свої права та не помічають проблем інших.

Студенти з *низьким* рівнем вихованості (20,1 %) мають безсистемні й недостатні знання про моральні цінності українського народу. Невизначеність морально-ціннісних орієнтацій негативно позначається на їх ставленні до себе та до інших, що виявляється у нездатності керувати своїми бажаннями, поведінкою, відірваності від життя народу, нехтуванні моральними нормами та етикетом, байдужості до навколишніх, долі Батьківщини. Несформованість мотивів знаходить вияв у невдячності, нечуйності до проблем інших, грубому ставленні до оточуючих. Позбавлення можливості використання досвіду етнопедагогіки у розв'язанні ситуацій утруднює процес морального розвитку студентів, робить їх уразливими до аморальних впливів. У таких студентів спостерігається інтуїтивний характер поведінки, небажання самовдосконалюватися.

З'ясовано, що *причиною* недостатньої вихованості морально-ціннісних

орієнтацій у студентів є відсутність систематичного і цілеспрямованого виховання морально-ціннісних орієнтацій засобами етнопедагогіки у педагогічному коледжі; одноманітність і неефективність змісту, форм та методів виховання, що призводить до фрагментарності знань студентів, несформованості їх мотиваційної і поведінкової сфер.

Педагоги загалом правильно розуміють сутність виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу засобами етнопедагогіки, однак потребують відповідної підготовки і допомоги.

У третьому розділі – **„Педагогічні умови виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу засобами етнопедагогіки”** обґрунтовано та експериментально перевірено окреслені педагогічні умови, простежено динаміку вихованості морально-ціннісних орієнтацій студентів експериментальної і контрольної груп як результату формувального етапу експерименту.

Основу обґрунтування педагогічних умов виховання морально-ціннісних орієнтацій у студентів педагогічного коледжу становили положення гуманістичної етики; принципи народності, культуровідповідності, гуманізму, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, освітньої рефлексії, зв'язку з життям.

Педагогічними умовами виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки визначено такі: створення етновиховного середовища у педагогічному коледжі; використання етновиховного потенціалу навчальних курсів; організація виховної позааудиторної роботи, спрямованої на виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів засобами етнопедагогіки; підготовка викладачів і кураторів академічних груп до виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу засобами етнопедагогіки.

Реалізація першої педагогічної умови – *створення етновиховного середовища* – забезпечувалась його подвійною зустрічною спрямованістю, коли виховне середовище впливає на особистість студента та студент впливає на виховне середовище педагогічного коледжу і змінює його.

Основними чинниками створення етновиховного середовища в дисертації окреслено такі: гуманізація виховного процесу, організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників виховного процесу, доцільний вибір методів і засобів педагогічного впливу, наближення виховання до реалій життя та педагогічної діяльності, опора на особистий та народний досвід.

Етнопедагогічне середовище створювалося під час навчальної, позааудиторної діяльності та практики (педагогічної, фольклорної) на основі особистісно орієнтованого й діяльнісного підходів, що забезпечувало ефективну взаємодію усіх суб'єктів педагогічного процесу, сприяло особистісному становленню, розкриттю творчого потенціалу, самоствердженню та самореалізації особистості, формувало готовність до самовдосконалення.

Передбачалося, що етновиховне середовище педагогічного коледжу має визначатися доброзичливим психологічним мікрокліматом; взаємодією педагога з батьками, студентами; опорою на гуманістичні ідеї та морально-ціннісні орієнтації українського народу; повагою гідності усіх суб'єктів виховного процесу та

врахуванням їх думки, поглядів; мотивуванням студентів через інтерес до участі у виховних заходах. З цією метою урізноманітнювалися форми організації виховної роботи педагогічного коледжу та застосовувалися інноваційні методи, серед яких дієвість довело моделювання педагогом виховних ситуацій морального змісту на основі етнопедагогічних матеріалу і засобів, спрямоване на закріплення позитивних моделей поведінки у спільній діяльності.

Використання етновиховного потенціалу навчальних курсів (друга педагогічна умова) відбувалося під час теоретичних, практичних, семінарських, індивідуальних музичних занять з дисциплін „Педагогіка”, „Теорія виховання”, „Українська народна музична творчість”, „Українська музична література”, „Організація позакласних виховних заходів в загальноосвітній школі”, „Українська мова”, „Народознавство та фольклор України”, „Історія української музики”, „Методика музичного виховання”, „Хоровий клас”, „Хорове диригування”, „Спеціальний інструмент”, „Постановка голосу”, „Художня культура” та педагогічної практики етнографічно-фольклористичного напрямку.

Використання етновиховного потенціалу навчальних курсів забезпечувалося розширенням кола етичних та етнопедагогічних знань, закладених у зміст, та їх актуалізацією у процесі практичних занять і самостійної роботи, що сприяло формуванню компетентнісної сфери студентів.

Для упровадження цієї педагогічної умови розроблено спецкурси за вибором „Основи етнології”, „Основи фольклористики” та спецсемінари за темами: „Український дитячий музичний фольклор”, „Етнопсихологія”, „Етнокультура”, „Етнолінгвокультура рідного краю”, „Народознавство”, „Народні художні промисли”, „Етнофлористика”.

Дієвою формою роботи стало укладання студентами матеріалів за результатами виконання творчих завдань, як-от: педагогічного довідника; фольклористичної карти Вінниччини; творчі проекти виховання школярів; пропозиції до вирішення моралезнавчих дилем; виготовлення стенд-книги з використанням народного мистецтва.

Організація виховної позааудиторної роботи, спрямованої на виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів засобами етнопедагогіки (третя педагогічна умова) здійснювалася на основі масових, групових, мікрогрупових та індивідуальних форм роботи.

Індивідуальні форми роботи ґрунтувалися на особистісно орієнтованому підході, який давав змогу краще зрозуміти моральні потреби студентів педагогічних коледжів, їх труднощі, інтереси з тим, щоб допомогти в інтеріоризації морально-ціннісних орієнтацій українського народу. Для цього використовувалися індивідуальні консультації, співбесіди, які сприяли встановленню суб'єкт-суб'єктних взаємин студентів і викладачів, що знаходило вияв в уважному ставленні до почуттів і переживань, повазі гідності, довірі, конфіденційності.

Також дієвими виявилися мікрогрупові форми роботи, застосовані на етапі засвоєння студентами педагогічних коледжів знань у практичній діяльності. Мікрогрупові форми роботи були представлені проектами, міні-дослідженнями, творчими завданнями, підготовкою колективних творчих справ.

Ефективними груповими формами стали виховні години для обговорення питань морально-ціннісних орієнтацій сучасної молоді. Найбільший інтерес у студентів викликали „Уроки гідності” (1 курс), „Не забуваєм дякувати батькам” (1 курс), „Почути себе” (1 курс), „Ми українці” (2 курс), „Пам’ятати добро” (2 курс), „Пошанівні традиції українського народу” (2 курс), „Запали свічку пам’яті” (3 курс), „Чи можна навчитися милосердя” (3 курс), „Вчимо шанувати старших” (3 курс), „Україна починається з тебе” (4 курс), „Із вдячністю до вчителів” (4 курс), „Моральний вибір” (4 курс).

Виховні години пов’язувалися за змістом з іншими формами позааудиторної роботи, такими як етичні бесіди („Ціннісне ставлення до себе та до інших”, „Пізнай у народі себе”, „Любов і милосердя як морально-ціннісні орієнтації”); дискусії („Моральні і матеріальні морально-ціннісні орієнтації”, „Ти” і „Ви”, „Милосердя і прагматизм”, „Чи завжди безкорислива вдячність”); конференції („Виховання моральних цінностей молодших школярів засобами етнопедагогіки”), години запитань і відповідей („Культурна і духовна спадщина українського народу: виклики, реалії та перспективи”, „Кумири і ідеали”); „педагогічна скарбничка” („Секрети виховання дітей наших бабусь: поради на щодень”, „Методи виховання дітей в сім’ї засобами етнопедагогіки”, „Просто про складне”, „Помилки, яких можна не допускати: народні застереження”); КТС („Від серця до серця”); проекти („Добро починається з тебе”, „Милосердя як служіння людям”); етичні хвилинки („Ввічливість і привітність”, „Милосердя як вимір людяності”); міні-тренінги („Вчимося бути вдячними”, „Як стати людяним”); виставки-конкурси („Український рушник”, „Душа української писанки”), родинні свята („Роде наш прекрасний”, „Дякую вам, тато і мамо”, „Мій рідний край – моя Україна”, „Гідність і честь мого народу”); літописи з історії власного роду та видатних постатей України („Літописи і літописці нашого краю”), що сприяли засвоєнню базових морально-ціннісних орієнтацій студентами; благодійні акції („Народна іграшка для дітей-сиріт”, „Лист солдату”, „Шануймо старість”, „Турбота про братів менших”).

У процесі позааудиторної роботи ефективність довели різні види діяльності: клубна („Сонях”, „Майстриня”), гурткова („Краєзнавець”, „Берегиня”, „Мережка”, „Подоланочка”) та самовиховна, під час яких студенти, виступаючи суб’єктами виховання, долучались до таких моральних цінностей, як-то повага, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність. Це, своєю чергою, визначало їх ставлення до себе, інших людей, суспільства загалом.

Підсумковий характер мали масові форми, через які цілісно і наочно демонструвалися здобутки та напрацювання студентів. У масових формах роботи були задіяні представники різних курсів, що дало змогу створити творчу атмосферу і максимально розкрити здібності учасників. Серед таких форм – конкурси „Духовні обрії української пісні”, „Українські народні свята та обряди: глибинний зміст, символіка, трансформації” та інші, які проводилися як між окремими студентськими групами, так і відділеннями педагогічного коледжу.

Четверта педагогічна умова – *підготовка викладачів та кураторів академічних груп до виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу засобами етнопедагогіки* – реалізувалася з урахуванням життєвого і професійного

досвіду, наукових та життєвих інтересів, творчого потенціалу, психологічних особливостей педагогів, за доцільного використання традиційних та інноваційних методів виховання.

Підготовка викладачів і кураторів студентських груп охоплювала когнітивний, особистісний, аксіологічний, мотиваційний, психологічний, операційний, оперативний блоки та передбачала такі форми: педагогічні лекторії, семінари-практикуми, тренінги, методичні оперативки, творчі звіти викладачів, тематичні педради, педагогічні консилиуми, засідання педагогічного клубу, дні професійної майстерності, дні відкритих дверей, наставництво, консультації, бесіди, школи педагогічного досвіду, педагогічні години, круглі столи, майстер-класи, „педагогічні ринги”, „ярмарки педагогічних технологій”, „банки ідей”, „панорами методичних знахідок”, самоосвітню діяльність педагогів тощо.

Під час реалізації усіх педагогічних умов виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів провідна роль була відведена інтерактивним методам (етичні бесіди, діалоги, обговорення творів усної народної творчості тощо) та методам створення ситуацій успіху, зокрема, у позааудиторній роботі, що сприяло зняттю напруги і невпевненості у собі та переживанню студентами задоволення від досягнутого результату. Ситуації успіху створювалися з опорою на почуття гідності студентів, визнання їх досягнень, можливостей, здібностей, що стимулювало розкриття особистісного потенціалу, моральних якостей, роботу студентів над собою.

Результативність зазначених педагогічних умов доведено кількісно-якісними змінами у стані вихованості морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів. Показники вихованості морально-ціннісних орієнтацій представників ЕГ на контрольному етапі дослідження значно перевищували показники у КГ і в кілька разів перевищували відповідні показники на констатувальному етапі дослідницької роботи. Зокрема, результатом експерименту стало збільшення на 7,6 % кількості осіб з високим рівнем вихованості морально-ціннісних орієнтацій; на 23,0 % збільшилося число студентів з достатнім рівнем вихованості за рахунок зміни кількості студентів із середнім та низьким рівнями; на 18,6 % зменшилася кількість студентів із середнім та на 12,0 % – із низьким рівнем вихованості морально-ціннісних орієнтацій (табл.).

Таблиця

Динаміка рівнів вихованості морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу

Рівні вихованості морально-ціннісних орієнтацій	Контрольна група (232 студенти)				Динаміка, %	Експериментальна група (226 студентів)				Динаміка, %
	на початку експерименту		на кінець експерименту			на початку експерименту		на кінець експерименту		
	осіб	%	осіб	%		осіб	%	осіб	%	
Високий	17	7,3	21	9,1	+1,8	17	7,5	34	15,1	+7,6
Достатній	41	17,6	46	19,8	+2,2	39	17,3	91	40,3	+23,0
Середній	128	55,2	117	50,4	-4,8	125	55,3	83	36,7	-18,6
Низький	46	19,8	48	20,7	+0,9	45	19,9	18	7,9	-12,0

Вірогідність дослідження засвідчена за допомогою статистичного методу Стьюдента. А саме: $t_{\text{розра.}} > t_{\text{табл.}} = 1,96$ (для $p=0,95$; $f=456$), що доводить ефективність організованого впливу засобів етнопедагогіки на виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів за показниками когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового критеріїв.

Отже, проведена експериментальна робота дала змогу удосконалити процес виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу засобами етнопедагогіки і засвідчила ефективність відповідних педагогічних умов.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано новий підхід до вирішення актуальної проблеми виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки, що відображений в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов досліджуваного процесу.

Результати експериментальної роботи засвідчили досягнення мети, ефективність розв'язання завдань і дали підстави для таких висновків:

1. Проблема виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки є актуальною і недостатньо вивченою. Шляхом теоретичного аналізу виокремлено базові моральні цінності особистості, зокрема доведено, що найбільш значущими є повага, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність.

Уточнено зміст поняття „морально-ціннісні орієнтації студентів педагогічного коледжу” як цілісного особистісного інтегративного утворення на основі прийняття суб'єктом виховного процесу моральних цінностей українського народу, таких як: повага до людей, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність, що задають спрямування та визначають характер його моральної діяльності й виявляються у ставленні до себе, оточуючих та Батьківщини. Визначено механізми формування морально-ціннісних орієнтацій, якими постають етнорефлексія та національно-культурна ідентичність.

Розкрито структуру морально-ціннісних орієнтацій студентів (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий компоненти), що дало змогу конкретизувати специфіку виховання в юнацькому віці. З'ясовано, що юнацький вік характеризується найбільшою проблематичністю, сенситивністю та активністю у виробленні морально-ціннісних орієнтацій.

2. Запропоновано типологізацію засобів етнопедагогіки за способами впливу на особистість. А саме: *морально-етичні* (етноетика, моральний ідеал, моральні взірці, моральні цінності); *інтерактивні* (рідна мова, зокрема прислів'я, приказки, народні легенди, притчі, казки, пісні); *мистецькі* (народні ремесла, промисли, живопис, музика, хореографія); *культурологічні* (традиції, звичаї, свята, обряди); *символічні* (народні символи, атрибути, ритуали); *ігрові* (рухливі, інтелектуальні, сюжетно-рольові ігри); *практичні* (етикет, правила поведінки).

Конкретизовано сутність виховання у студентів педагогічного коледжу морально-ціннісних орієнтацій як спеціально організованого виховного процесу, що визначає ставлення до студента як суб'єкта освоєння моральних цінностей, спрямований на поєднання його знань про такі моральні цінності українського

народу, як повага до людей, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність, та орієнтації на них через прагнення самовиховання і керування ними у власному житті.

3. Визначено критерії та відповідні показники вихованості морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів (*когнітивний* – обізнаність щодо історичної спадщини, традиційної та звичаєвої культури українського народу, його фольклору; уявлення про моральні цінності (повагу до людей, милосердя, вдячність, любов до Батьківщини, гідність) та потребу орієнтуватися на них, усвідомлення необхідності дотримання народного етикету та моральних правил поведінки; *емоційно-ціннісний* (прояв інтересу до осягнення морально-ціннісних орієнтацій українського народу; визначеність основних мотивів власної поведінки; переживання почуття власної гідності, вдячності, любові до Батьківщини, прагнення поважати інших людей; *поведінковий* (здатність до морального вибору у спілкуванні й поведінці; вияв гідності, поваги, вдячності, милосердя, діяльнісного патріотизму; дотримання моральних норм українського етикету, здатність протистояння аморальним впливам).

Схарактеризовано рівні вихованості морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів (високий, достатній, середній, низький).

За результатами констатувального етапу експерименту з'ясовано, що причиною загалом недостатньої вихованості морально-ціннісних орієнтацій у студентів педагогічних коледжів є відсутність відповідної системи етновиховання, невикористання повною мірою етновиховного потенціалу навчальних курсів і позааудиторної діяльності, невідповідність викладачів до процесу етновиховання, неефективність змісту, форм і методів відповідної роботи.

4. Обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки: створення етновиховного середовища у педагогічному коледжі; використання етновиховного потенціалу навчальних курсів; організація виховної позааудиторної роботи, спрямованої на виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів засобами етнопедагогіки; підготовка викладачів та кураторів академічних груп до виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу засобами етнопедагогіки.

Обґрунтовані педагогічні умови впроваджено у процесі вивчення навчальних дисциплін „Педагогіка”, „Теорія виховання”, „Українська мова”, „Українська народна музична творчість”, „Українська музична література”, „Організація позакласних виховних заходів в загальноосвітній школі”, „Народознавство та фольклор України”; спецкурсів „Основи етнології” та „Основи фольклористики” та спецсеминарів за темами: „Український дитячий музичний фольклор”, „Етнопсихологія”, „Етнокультура”, „Етнолінгвокультура рідного краю”, „Народознавство”, „Народні художні промисли”, „Етнофлористика”.

Створене етновиховне середовище педагогічного коледжу передбачало: гуманізацію виховного процесу, суб'єкт-суб'єктну взаємодію усіх його учасників, використання доцільних методів і засобів роботи, наближення виховання до реалій життя та педагогічної діяльності, опору на досвід, що сприяло особистісному становленню студентів педагогічних коледжів, розкриттю їх творчого потенціалу,

самоствердженню та самореалізації особистості, спонукало до самовдосконалення.

Апробовані у позааудиторній діяльності педагогічних коледжів форми роботи з елементами етнопедагогіки (індивідуальні, групові, колективні, масові, самостійні), зокрема виховні години, етичні бесіди, дискусії („мозковий штурм”, лімітовані, конференційні, круглі столи), ситуації успіху, години запитань і відповідей, КТС, клубна („Сонях”, „Майстриня”), гурткова („Краєзнавець”, „Берегиня”, „Мережка”, „Подоланочка”) та самовиховна діяльність забезпечили позитивні зрушення у вихованості морально-ціннісних орієнтацій студентів.

Доведено, що ефективність процесу виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу засобами етнопедагогіки значною мірою залежить від підготовленості викладачів і кураторів, визначення ними завдань і підходів до виховання студентської молоді. Педагогічна підготовка педагогів здійснювалась через їх участь у лекціях, бесідах, семінарах, психолого-педагогічних консиліумах, організацію самостійної роботи, що сприяло підвищенню фахового рівня, збагаченню педагогічної майстерності та, зокрема, забезпечило ефективність проведеної роботи з виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу засобами етнопедагогіки.

Результативність експериментальної роботи засвідчено кількісно-якісними змінами показників вихованості морально-ціннісних орієнтацій представників експериментальних та контрольних груп на початку і наприкінці формувальних впливів. Так, кількість студентів ЕГ із низьким рівнем вихованості морально-ціннісних орієнтацій зменшилася на 12,0 % (КГ – збільшилася на 0,9 %); із середнім рівнем – на 18,6 % (КГ – на 4,8 %). На 7,6 % зросла чисельність студентів ЕГ з високим рівнем вихованості морально-ціннісних орієнтацій (КГ – на 1,8 %); на 23,0 % – із достатнім рівнем (КГ – на 2,2 %).

Динаміка кількісних і якісних результатів підтвердила ефективність обґрунтованих педагогічних умов виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу засобами етнопедагогіки та необхідність їх творчого використання у масовій практиці.

Дослідження не вичерпало всіх аспектів проблеми виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу засобами етнопедагогіки. *Перспективним* вважаємо вивчення процесу виховання морально-ціннісних орієнтацій у школярів різних вікових груп засобами етнопедагогіки.

Рекомендовано запровадити в системі педагогічних коледжів спецкурси для студентів щодо виховання морально-ціннісних орієнтацій у дітей та учнівської молоді.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Навчально-методичний посібник

1. Кобзаренко Л. А. Скарбниця мудрості душі народу Подільського краю : навч.-метод. посіб. / Л. А. Кобзаренко / Л. А. Кобзаренко. – Вінниця, 2013. – 313 с.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Кобзаренко Л. А. Художній підхід до організації навчального процесу в школі I ступеня / Л. А. Кобзаренко // Актуальні проблеми педагогіки початкової

освіти в контексті соціальних сподівань : зб. наук. статей / за ред.: Г. С. Тарасенко, Г. Г. Кіт. – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2005. – С. 98–110.

3. Кобзаренко Л. А. Виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів в контексті етнізації освітньої роботи / Л. А. Кобзаренко // Вісник науково-методичних досліджень Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу / ред. кол.: В. Ф. Заболотний, Т. В. Руда, О. Г. Пиндик. – Вінниця : ВГПК, 2012. – Вип. 2. – С. 47–53.

4. Кобзаренко Л. А. Ціннісно-виховний потенціал етнопедагогіки: реалії та перспективи / Л. А. Кобзаренко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2012. – № 4 (22). – С. 17–24.

5. Кобзаренко Л. А. Інтегративні соціально-гуманістичні засади морально-ціннісного виховання в американській педагогіці / Л. А. Кобзаренко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2012. – № 6 (24). – С. 165–171.

6. Кобзаренко Л. А. Проблема морально-ціннісного виховання особистості в контексті педагогічних ідей А. С. Макаренка: ретроспективний аналіз / Л. А. Кобзаренко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2013. – № 3 (29). – С. 262–268.

7. Кобзаренко Л. А. Залучення студентів педагогічних коледжів до творчої інтеграції етнопедагогічних знань та культурно-мистецького етнодосвіду як засіб морально-ціннісного зростання майбутніх фахівців освітньо-виховної сфери / Л. А. Кобзаренко // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. – Вип. 41 : зб. наук. пр. / за ред. проф. В. П. Сергієнка. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – С. 51–56. – (Сер. № 5 „Педагогічні науки: реалії та перспективи”)

8. Кобзаренко Л. А. Методологічний та гносеологічний контексти висвітлення педагогічних умов виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки / Л. А. Кобзаренко // Наука і освіта. – Одеса, 2013. – № 3. – С. 82–86. – (Сер. „Психологія і педагогіка”).

9. Кобзаренко Л. А. Технологія виховання гуманістичних цінностей студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки / Л. А. Кобзаренко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / [ред. кол.: І. Д. Бех, Г. П. Пустовіт та ін.]. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – Вип. 18, кн. 1. – С. 325–333.

10. Кобзаренко Л. А. Сутність і структура виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки / Л. А. Кобзаренко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / [ред. кол.: І. Д. Бех, Г. П. Пустовіт]. – К., 2015. – Вип. 19, кн. 1. – С. 268–279.

Статті у зарубіжних виданнях

11. Кобзаренко Л. А. Этнопедагогика как фактор воспитания морально-ценностных ориентаций студентов педагогических колледжей: гносеологический аспект / Л. А. Кобзаренко // Педагогика и современность. – М., 2014. – № 2. – С. 100–103.

Статті у матеріалах науково-практичних конференцій

12. Кобзаренко Л. А. Морально-ціннісне виховання студентської молоді засобами етнопедагогіки як педагогічна проблема / Л. А. Кобзаренко // Матеріали доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студ. „Слов'янське музичне мистецтво в контексті європейської культури”, (Вінниця, 12–17 листоп. 2011 р.). – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2011. – С. 173–176.

13. Кобзаренко Л. А. Аксиологічний підхід до виховання в контексті сучасних гуманістичних освітніх пріоритетів / Л. А. Кобзаренко // Матеріали доп. VII Всеук. наук. конф. „Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації”, (Тернопіль, 15 груд. 2011 р.). – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – С. 32–36.

14. Кобзаренко Л. А. Аксиологічні орієнтири виховного процесу як формуюча складова фахової підготовки студентів ВНЗ I–II рівнів акредитації / Л. А. Кобзаренко // Гуманне виховання як формуюча складова сучасного змісту освіти : зб. матеріалів міжвузівської наук.-метод. конф. студ., асп. і молодих науковців, (Умань, 4 квіт. 2012 р.). – Умань : УГПК ім. Т. Г. Шевченка, 2012. – С. 83–85.

15. Кобзаренко Л. А. Теоретичні аспекти наповнення виховного процесу етнопедагогічним змістом / Л. А. Кобзаренко // Тези доповідей наук.-метод. конф. викладачів, співробітників і студ., (Конотоп, 29 берез. 2012 р.). – Конотоп : Сумський держ. ун-т ім. А. С. Макаренка, 2012. – С. 111–113.

16. Кобзаренко Л. А. Спадщина А. С. Макаренка у контексті морально-ціннісного виховання особистості: методологічні аспекти / Л. А. Кобзаренко // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю „Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI століття”, (Суми, 11–12 берез. 2013 р.). – Суми : Держ. ун-т ім. А. С. Макаренка, 2013. – С. 156–158.

17. Кобзаренко Л. А. Моделювання виховного процесу в педагогічному коледжі в контексті етнізації освітньої роботи / Л. А. Кобзаренко // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. „Сучасні напрямки теоретичних і прикладних досліджень”, (Одеса, 19–30 **марта** 2013 р.). – Одеса, 2013. – С. 3–8.

18. Кобзаренко Л. А. Морально-ціннісне виховання студентів педагогічних коледжів засобами творчої інтеграції етнопедагогічних знань та культурно-мистецького етнодосвіду в контексті поліпшення якості освіти / Л. А. Кобзаренко // Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. „Науково-методичні засади управління якістю освіти у вищих навчальних закладах”, (Київ, 29 берез. 2013 р.). – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – С. 7–9.

19. Кобзаренко Л. А. Педагогічні умови морально-ціннісних орієнтацій студентської молоді засобами етнопедагогіки: методологічні засади / Л. А. Кобзаренко // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. „Традиції та новації сучасної освіти в Україні”, (Сімферополь, 18–19 квіт. 2013 р.). – Сімферополь : КІПУ, 2013. – С. 182–185.

20. Кобзаренко Л. А. Розкриття морально-ціннісних орієнтацій у процесі вивчення фольклорної спадщини / Л. А. Кобзаренко // Матеріали доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студ. „Слов'янське музичне мистецтво в контексті європейської культури”, (Вінниця, 19–21 листоп. 2013 р.). – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2013. – С. 231–234.

21. Кобзаренко Л. А. Діагностика вихованості морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки / Л. А. Кобзаренко // Матеріали VII Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій, (Черкаси, 17–18 верес., 2015 р.) : у 2-х т. / [упоряд. Назаренко Г. А.]. – Черкаси : ЧОПОПП, 2015. – Т. 1. – С. 169–175.

АНОТАЦІЇ

Кобзаренко Л. А. Виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2016.

Дисертація присвячена проблемі виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів засобами етнопедагогіки. Виокремлено базові моральні цінності особистості. Уточнено зміст поняття „морально-ціннісні орієнтації студентів педагогічного коледжу” та розкрито його структуру. Запропоновано типологізацію засобів етнопедагогіки у контексті виховання морально-ціннісних орієнтацій. Конкретизовано сутність виховання у студентів педагогічного коледжу морально-ціннісних орієнтацій засобами етнопедагогіки. Визначено критерії і показники, схарактеризовано рівні вихованості морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічних коледжів. Обґрунтовано педагогічні умови виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу засобами етнопедагогіки (створення етновиховного середовища у педагогічному коледжі; використання етновиховного потенціалу навчальних курсів; організація виховної позааудиторної роботи, спрямованої на виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів засобами етнопедагогіки; підготовка викладачів та кураторів академічних груп до виховання морально-ціннісних орієнтацій студентів педагогічного коледжу засобами етнопедагогіки).

Ключові слова: виховне середовище, етнопедагогіка, морально-ціннісні орієнтації, студенти педагогічного коледжу, педагогічні умови, позааудиторна діяльність.

Кобзаренко Л. А. Воспитание морально-ценностных ориентаций студентов педагогических колледжей средствами этнопедагогике. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена проблеме воспитания нравственно-ценностных ориентаций студентов педагогического колледжа средствами этнопедагогике.

Выделены базовые нравственные ценности личности (достоинство, уважение, милосердие, благодарность, любовь к Родине). Уточнено содержание понятия „нравственно-ценностные ориентации студентов педагогического колледжа”.

Охарактеризованы особенности воспитания нравственно-ценностных ориентаций средствами этнопедагогике в юношеском возрасте.

Определены критерии (когнитивный, эмоционально-ценностный, поведенческий) и соответствующие показатели воспитанности морально-

ценностных ориентаций студентов педагогических колледжей.

Обоснованы педагогические условия воспитания нравственно-ценностных ориентаций студентов педагогического колледжа средствами этнопедагогики (создание этновоспитательной среды в педагогическом колледже; использование этновоспитательного потенциала учебных курсов; организация воспитательной внеаудиторной работы, направленной на воспитание нравственно-ценностных ориентаций студентов средствами этнопедагогики; подготовка преподавателей и кураторов к воспитанию нравственно-ценностных ориентаций студентов педагогического колледжа средствами этнопедагогики).

Представлена реализация педагогических условий при изучении учебных дисциплин „Педагогика”, „Теория воспитания”, „Украинский язык”, „Украинское народное музыкальное творчество”, „Украинская музыкальная литература”, „Организация внеклассных воспитательных мероприятий в общеобразовательной школе”, „Народоведение и фольклор Украины”; спецкурсов „Основы этнологии” и „Основы фольклористики” и спецсеминаров по темам: „Украинский детский музыкальный фольклор”, „Этнопсихология”, „Этнокультура”, „Етнолингвокультура родного края”, „Народоведение”, „Народные художественные промыслы”, „Етнофлористика”.

Созданная в ходе экспериментально-исследовательской работы этновоспитательная среда педагогического колледжа предполагала гуманизацию воспитательного процесса, субъект-субъектное взаимодействие всех его участников, применение целесообразных методов и средств воспитания, приближение воспитания к реалиям жизни и педагогической деятельности, опору на опыт, что способствовало личностному становлению студентов педагогических колледжей, раскрытию их творческого потенциала, самоутверждению и самореализации, мотивировало к самосовершенствованию.

Во внеаудиторной работе педагогических колледжей использованы следующие формы работы: индивидуальные, групповые, коллективные, массовые, самостоятельные, в частности воспитательные часы, этические беседы, дискуссии („мозговой штурм”, лимитированные, конференционные, круглые столы), ситуации успеха, часы вопросов и ответов, КТС, клубная („Подсолнух”, „Мастер”), кружковая („Краевед”, „Берегиня”, „Мережка”, „Подоланочка”).

Ключевые слова: воспитательная среда, этнопедагогика, морально-ценностные ориентации, студенты педагогического колледжа, педагогические условия, внеаудиторная деятельность.

Kobzarenko L. A. The Education of Moral-Value Orientations of Pedagogical College Students by Ethnopedagogical Means. – Printed as manuscript.

Dissertation for a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The dissertation research is dedicated to the problem of education of moral-value orientations in pedagogical college students by means of ethnopedagogics. In the work, the basic moral values of personality are distinguished. The essence of the notion “moral and value orientations of a person” is specified, and its structure is revealed. A classification of

ethnopedagogical means is suggested in the context of educating moral-value orientations. The essence of education of moral-value orientations in pedagogical college students by ethnopedagogical means is discovered. The criteria and indices are defined, the levels of pedagogical colleges students' moral-value orientations are described. Pedagogical conditions of education of moral-value orientations in pedagogical college students by ethnopedagogical means have been substantiated (creation of ethno-educational environment in the pedagogical college; using the ethno-educational potential of education courses; organization of educational extracurricular activities aimed at cultivating moral-value orientations of pedagogical college students by ethnopedagogical means; training of teachers and curators of academic groups to educating moral-value orientations in pedagogical college students by means of ethnopedagogics.

Keywords: educational environment, ethnopedagogics, moral-value orientations, pedagogical college students, pedagogical conditions, extracurricular activities.

Підписано до друку 24.05.2016 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 59.

«Видавництво “Науковий світ”»®
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua